

Pődör Dóra¹

AZ ÍR NYELVTUDÁS SEGÍTSÉGÜL HÍVÁSA A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV OKTATÁSÁBAN

Abstract

This article gives an overview of three areas where a knowledge of the Irish language could be used to facilitate the learning of Hungarian: a) pronunciation and spelling, b) sentences with the copula and with the substantive verb in Irish and in Hungarian, c) prepositional pronouns in Irish and the so-called inflected adverbs in Hungarian (i.e. when certain postpositions and nominal inflectional suffixes are combined with personal pronouns).

Keywords: *Irish and Hungarian, comparative linguistic typology, pronunciation and spelling, copula and substantive verb, prepositional pronouns and inflected adverbs*

Kulcsszavak: *ír nyelv és magyar nyelv, összehasonlító nyelvtipológia, kiejtés és helyesírás, kopula és létige, személyragos elöljárósók és a személyragos határozósók*

1. Bevezetés

Az ír nyelv az indoeurópai nyelvcsalád kelta ágának gael csoportjába tartozik. Legközelebbi rokonai a Skót-felföld egyes helyein, illetve a Hebridákon beszélt skót gael, valamint az 1975-ben kihalt man-szigeti manx nyelv. Az ír írásbeliség igen régi: sok VIII–IX. században íródott szöveg maradt fenn vagy korabeli, vagy pedig későbbi kéziratokban. Bár az ír nyelv az Ír Köztársaság első számú hivatalos nyelve, továbbá hivatalos státusszal bíró nyelv az Európai Unióban is, jelenleg a nyelvet anyanyelvként beszélők száma mindössze kb. 40 000–80 000 főre tehető (Ó Dónaill 2005: x), és ők is gyakorlatilag kétnyelvűek; kevesen vannak közülük, akik jobban tudnak írül, mint angolul. Mivel azonban az íreknek kötelező az iskolai tanulmányaik során írül tanulniuk, így ír diákok számára egyes esetekben a magyar mint idegen nyelv tanítása során párhuzamot lehetne vonni az ír és a magyar nyelv között ott, ahol az angol és a magyar nyelv között nem lehet². Ebben a

1 Pődör Dóra PhD, Károli Gáspár Református Egyetem, Anglisztika Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék, Budapest; podor.dora@kre.hu

2 Figyelemre méltó, hogy a kötelező ír nyelvtanítás ellenére az Ír Köztársaságban a 2016-os népszámlálás során a 10–19 éves korosztály 30,1%-a válaszolt 'nem'-mel arra a kérdésre, hogy „Beszél Ön írül?” („Can you speak Irish?”) (Central Statistics Office 2016: 66).

rövid tanulmányban három olyan nyelvi részterületet szeretnék körbejárni, amelyeknek összevetése véleményem szerint hasznos lehet:

- a) az ír és a magyar hangrendszer, illetve írásbeli reprezentációjuk;
- b) az ír kopulás és létigés mondatok magyar megfelelői;
- c) az ír személyragos elöljárósók és a magyar személyragos határozósók (azaz a személyes névmások raggal vagy névutóval összeolvasztott alakjai).

2. Az ír és a magyar hangrendszer, illetve írásbeli reprezentációjuk összehasonlítása

Az ír nyelvet anyanyelvként beszélők alacsony számán kívül további problémát jelent, hogy az anyanyelvi beszélők három fő, és még néhány további kisebb nyelvjárást beszélnek. A három fő nyelvjárást Donegal, Galway és Mayo, valamint Kerry és Cork megyékben beszélnek (azaz északnyugaton, nyugaton és délnyugaton); ezeken belül is az úgynevezett *Gaeltachtok*ban, amelyek az ír kormány által hivatalosan elismert ír nyelvű területek. Ezeket a kis régiókat a mindenkori ír kormány anyagilag támogatja annak érdekében, hogy az ír nyelvű családok elvándorlását csökkentse, és hogy ösztönözze a *Gaeltachtok* lakóit arra, hogy továbbadják anyanyelvüket gyermekeiknek.

Az egyes nyelvjárások anyanyelvi beszélőinek számáról nincsenek megbízható adatok, a népszámlálási kérdőívek ugyanis az ír nyelvtudásra, illetve az ír nyelv használatának gyakoriságára kérdeznek rá. A 2016-os népszámlálási adatok szerint például a fenti megyékben található *Gaeltachtok*ban összesen 5 929 fő (Donegal), 10 986 fő (Galway és Mayo) és 2 921 fő (Kerry és Cork) nyilatkozott arról, hogy napi rendszerességgel használja az ír nyelvet (Central Statistics Office 2016: 69). Természetesen ezen nyelvjárások anyanyelvi beszélőinek száma magasabb, hiszen ezeken a területeken sokan állították azt, hogy heti rendszerességgel használják az írt; továbbá figyelembe kell venni, hogy sok ír anyanyelvű a házassága miatt nem valamelyik *Gaeltacht*ban él. Véleményem szerint ezekből a számokból arra lehet következtetni, hogy a legnagyobb, a Galway-Mayo megyékben található nyugat-írországi nyelvjárás anyanyelvi beszélőinek száma maximum 15 és 20 000 között mozoghat.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az ír nyelvnek van egy mesterségesen standardizált kiejtése, amelyet szótárakban használnak a kiejtés átírásakor, ám az anyanyelvi beszélők mind valamilyen nyelvjárást beszélnek. Az alábbiakban a *Foclóir Póca* ír–angol / angol–ír kieszótár (1986/2003) átírási rendszerét vettem alapul, amely ezt a mesterségesen standardizált kiejtést jeleníti meg, és csak szükség esetén utalok a nyelvjárásokra.

2.1 A magánhangzók és azok reprezentálása az írásban

Az ír monoftongusok nagyon hasonlóak a nekik megfelelő magyar monoftongusokhoz három hang kivételével. Az egymásnak könnyen megfeleltethető hangok a következők:

- a) Rövid monoftongusok: a *Foclóir Póca* szótár fonetikai átírása szerint /e/, /i/, /o/, /u/. Ezek írásképe <e>, <i>, <o> és <u>, vagy ezek kombinációi más magánhang-

zóbetűkkel – ugyanis az ír helyesírásban a magánhangzókat sokszor magánhangzóbetű-kapcsolatokkal kell megjeleníteni, amelyek közül egyes magánhangzókat nem ejtünk, mivel a magánhangzóbetűk feladata jelölni a mássalhangzók minőségét (ld. a magyarázatot a mássalhangzóról szóló résznél. Például: *deich* /d'ex/ 'tíz').

- b) Hosszú monoftongusok: a *Foclóir Póca* szótár fonetikai átírása szerint /e:/, /i:/, /o:/, /u:/. Az írben, akárcsak a magyarban, szintén ékezettel jelölik a hosszú monoftongusokat (<é>, <í>, <ó>, <ú>); az ékezet viszont csak döntött lehet, és sohasem egyenes.

A lehetséges problémák a következők: az ír nyelvben rövid 'á' és hosszú 'a', azaz /a/ és /a:/ van, míg a magyarban hosszú 'á' és rövid 'a'. Feltételezem, hogy egy ír anyanyelvű számára ez némi gondot okozna, mivel tapasztalatom szerint azok a magyar anyanyelvűek, akik írül tanulnak, szintén nehéznek találják ezt. Ebben talán az is közrejátszik, hogy az ír helyesírásban a hosszú 'a'-t <á>-val jelölik, ami megzavarhat egy magyart. Ugyanígy tehát azt, aki az ír helyesírást és kiejtést ismeri, megzavarhatja a magyar <á> betű, mivel más hangot jelöl, mint az írben.

Az írben nincsen 'ö', 'ő', 'ü' és 'ű'. Ugyanakkor a hangsúlytalan, rövid magánhangzót tartalmazó szótagokban a magánhangzót általában 'schwa'-nak (/ə/) ejtik, akárcsak az angolban, amit segítségül lehetne hívni először a rövid 'ö', majd a hosszú 'ő' kiejtésének tanítása során.

Az ír olyan nyelv, amelyben lehetnek hosszú magánhangzók hangsúlytalan szótagokban, így egy ír anyanyelvűnek vagy egy, az ír nyelvet ismerő angol anyanyelvűnek nem fognak nehézséget okozni a magyar hosszú magánhangzók hangsúlytalan szótagokban.

2.2. A mássalhangzók és azok reprezentálása írásban

Az ír nyelv mássalhangzórendszere rendkívül gazdag (a *Foclóir Póca* 37 mássalhangzó-fonémát sorol fel a xiv–xv. oldalon); jellemző rá a palatalizált és nem palatalizált fonémapárok rendszere. (Pl. *cad* /kad/, kérdő névmás, 'ki', nem palatalizált k-val, és *cead* /k'ad/, főnév, 'engedély', palatalizált k-val. A palatalizált mássalhangzót az ír lexicográfiában egy aposztrófhhoz hasonló vonással jelölik, míg az IPA-ban egy kis 'j'-vel.) Ebből következik, hogy az ír anyanyelvűeknek, illetve az ír nyelvet ismerőknek nem okoz gondot a magyar palatálisok, azaz a <gy>-vel, <ny>-vel és a <ty>-vel jelölt hangok kiejtése. Itt legfeljebb csak a <gy> kettős betű lehet zavaró, mivel a magyarban ez nem a palatalizált /g/-t, hanem a palatalizált /d/-t jelöli, és az írben a palatalizált /d/-t (logikusan) <d>-vel írják. Az ír helyesírásban a palatalizált mássalhangzó mellett magas hangrendű magánhangzóbetűnek, míg a nem palatalizált mássalhangzó mellett mély hangrendű magánhangzóbetűnek kell állnia. Mivel a magánhangzóbetűk egyik fő feladata a mellettük álló mássalhangzó minőségének jelölése, így sok magánhangzóbetű a kiejtésben néma marad. A fenti *cead* szóban például az <e> annak jelölésére szolgál, hogy az előtte álló /k/-t palatalizáltan kell ejteni.

A magyar affrikáták közül a <cs> /tʃ/ és a <dzs> /dʒ/ használatosak az észak-nyugati

(donegali) nyelvjárásban; illetve a /d₃/ megtalálható egyes angol jövevényszavakban – pl. *jab* /d'z'ab/ < angol *job*. A <z> /z/ és a <zs> /z/ hangok szintén csak jövevényszavakban fordulnak elő.

A <c> /ts/ és a <dz> /dz/ hangok, illetve a hosszú mássalhangzók nem léteznek az ír nyelvben.

2.3. A hangsúly

Az ír nyelvben (a déli nyelvjárást kivéve) a hangsúly a szavak kb. 98%-ában az első szótagra esik, így az e nyelvet ismerők számára a magyar hangsúly nem jelenthet gondot.

3. Az ír kopulás és létigés mondatok és ezek magyar megfelelői

3.1.

Az ír nyelvben a magyar 'lenni' igének két megfelelője van: a kopula (kijelentő mód, jelen idő, állító alak: *is*), illetve a létige (kijelentő mód, jelen idő, állító alak: *tá*). A két ige funkciói jól körülhatárolhatók: a kopulát el nem idegeníthető jellemzők, tulajdonságok kifejezésénél használják (pl. név, nem, nemzetiség, foglalkozás kifejezésére), míg a létigét a változó jellemzők (hely, állapot) esetében (Ó Dochartaigh 1992: 39–41, Ó Dónaill 2005: 159–160). Amikor az összetett állítmány igei részét a kopula alkotja, akkor az állítmány másik része főnév lesz; amikor pedig az összetett állítmánynak a létige az igei része, akkor a másik része melléknév lesz. A létigével fejezzük ki a helyet is, léti-ge + határozószó segítségével. Az alábbi példák jól mutatják a kopula és a létige közti funkcionális különbségeket.³

Kopulás mondatok:

(1) <i>Is</i>	<i>mise</i>	<i>Síle</i> .
van ⁴	én	Síle
kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. ⁵	sz. névm. – E/1, HANGSÚLYOS	tul.név – AL.E.
'Síle vagyok.'		

3 A tanulmányban használt példák mind semleges mondatok. Egyes mondatrészek kiemelésénél az ír nyelv mindig a kopulát használja.

4 Az ír nyelv alapszórendje VSO. Az igét nem eldöntendő kérdés esetében kérdőszó, eldöntendő kérdés esetében kérdő partikula, tagadó mondat esetében pedig tagadó partikula előzheti meg. Az előbbiekből az következik, hogy az állító, tagadó és a kérdő mondatok szórendje is VSO.

5 Helytakarékosságból kifolyólag a 'kijelentő' és 'állító' szavakat 'KIJEL.' ÉS 'ÁLL.'-nak, a 'személyes'-t 'sz.'-nek, a 'névmás'-t 'névm.'-nek, a 'tulajdonnév' szót 'tul.név'-nek, az 'alanyeset'-et 'AL.E.'-nek, a 'főnév' szót 'fn'-nek, a főnév egyes számát 'E. SZ.'-nek, a 'nem hangsúlyos'-t 'NEM HG.'-nek, az 'előljárószó'-t 'előlj.'-nek, a 'nőnem'-et 'N'-nek, a 'hímnem'-et 'H'-nek, a 'mutató'-t 'mut.'-nek, a 'határozott'-at 'HAT'-nak, a 'személyragos'-t pedig 'sz.ragos'-nak fogom rövidíteni.

(2) <i>Is</i> van kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Nő vagyok.'	<i>bean</i> nő fn. – E. SZ., AL.E. ⁶	<i>mé.</i> én sz. névm. – E/1, NEM HG. ⁷
(3) <i>Is</i> van kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Ír vagyok.'	<i>Éireannach</i> ír ember fn. – E. SZ., AL.E.	<i>mé.</i> én sz. névm. – E/1, NEM HG.
(4) <i>Is</i> van kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Tanár vagyok.'	<i>múinteoir</i> tanár fn. – E. SZ., AL.E.	<i>mé.</i> én sz. névm. – E/1, NEM HG.

Létigés mondatok:

(5) <i>Tá</i> van létige – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Itt vagyok.'	<i>mé</i> én sz. névm. – E/1, NEM HG.	<i>anseo.</i> itt határozószó
(6) <i>Tá</i> van létige – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Fáradt vagyok.'	<i>mé</i> én sz. névm. – E/1, NEM HG.	<i>tuirseach.</i> fáradt melléknév – E. SZ., AL.E.

A fenti mondatokkal kapcsolatban a következőkre szeretném felhívni a figyelmet:

- a) A foglalkozást létigés szerkezettel is ki lehet fejezni, bár ez ritkább, mint a kopulás mondatok használata:

(7) <i>Tá</i> Van	<i>mé</i> én	<i>i</i> -ban	<i>mo</i> az én	<i>mhúinteoir</i> ⁸ . tanár.
létige – JELEN, KIJEL., ÁLL.	sz. névm. –E/1, NEM HG.		előlj.birt. névm.	E/1fn. – E.SZ., AL.E
'Van én az én tanáromban.' = 'Tanár vagyok.'				

6 A modern írben a főnév vagy hímnemű, vagy nőnemű, és három esete van: alanyeset, megszólító eset, és birtokos eset. Néhány főnév azonban megőrizte a korábbi részes esetes alakot is.

7 Az ír nyelvben a személyes névmásoknak van hangsúlyos, és van nem hangsúlyos (azaz semleges) alakjuk is, mivel ez a nyelv a nyomatékositást elsősorban morfológiai és szintaktikai, nem pedig fonetikai-fonológiai eszközökkel fejezi ki. A 'nem hangsúlyos' kifejezést 'nem hangs.'-nak rövidítem.

8 Az ír nyelv a nyelvtani viszonyok egy részét szó eleji hangváltozásokkal fejezi ki. A fenti mondatban pl. a *múinteoir* szó úgymond 'aspirálódik' a *mo*, azaz a birtokos névmás E/1 hatására, így a szó eleji mássalhangzót nem /m/-nek, hanem /v/-nek kell ejteni.

b) Korábban, nagyjából a XII. század végéig, az (5)-ös típusú mondatok esetében szinte csak a kopulát lehetett használni (Dillon 1928: 341; ld. még Quin 1975: 58).

c) A kopulás mondatok szórendje más attól függően, hogy az összetett állítmány főnévi része határozott főnév-e vagy sem:

(8) <i>Is</i>	<i>múinteoir</i>	<i>mé.</i>
van	tanár	én
kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL.	fn. – E. SZ., AL.E.	sz. névm. – E/1, NEM HG.
'Tanár vagyok.'		

(9) <i>Is</i>	<i>mise</i>	<i>an</i>	<i>múinteoir.</i>
van	én	a	tanár
kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL.	sz. névm. – E/1	HANGS.névelő ⁹ – HAT	fn. – E. SZ., AL.E
'Én vagyok a tanár.'			

A fenti különbség látható az (1)-es és a (2)-es mondat között is, ahol a tulajdonnév határozott főnévnek tekinthető. Az ír kopulás mondatok ezen szórendi kérdésével jelen tanulmány nem kíván foglalkozni.

3.2.

Az előbbi példák mind egyes szám első személyűek, és a magyar megfelelőikben mindegyik esetben a létige ('vagyok') jelenik meg, tehát a magyar nem tesz különbséget a kopula és a létige között egyes szám első személyben. Ugyanakkor hasonlítsuk össze a fenti mondatokat egyes szám harmadik személyben:

(10) <i>Is</i>	<i>í</i>	<i>seo</i>	<i>Síle.</i>
van	ő	ez	Síle ¹⁰
kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL.	sz. névm. – E/3 N. ¹¹ , NEM HG.	mut. névm. – KÖZELRE	tul.név – AL.E..
'Ő Síle.'			

(11) <i>Is</i>	<i>bean</i>	<i>í.</i>
van	nő	ő
kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL.	fn. – E. SZ., AL.E.	sz. névm. – E/3 N., NEM HG.
'Ő nő.'		

9 Az írben csak határozott névelő létezik.

10 A tanulmányban tárgyalt téma szempontjából nem releváns az a szintaktikai különbség, amely az egyes szám első személyű bemutatkozást kifejező mondat, illetve azon mondat között van, amely más bemutatására szolgál egyes szám harmadik személyben.

11 A személyes névmásnál az ír nyelv egyes szám harmadik személyben megkülönböztet hím- és nőnemű alakokat. Egyes kifejezésekben megtalálható a régi semleges nemű névmás is.

(12) <i>Is</i> van kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Ő ír.'	<i>Éireannach</i> ír ember fn. – E. SZ., AL.E.	<i>í.</i> ő sz. névm. – E/3 N., NEM HG.
(13) <i>Is</i> van kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Ő tanár.'	<i>múinteoir</i> tanár fn. – E. SZ., AL.E.	<i>í.</i> ő sz. névm. – E/3 N., NEM HG.
(14) <i>Tá</i> van létige – JELEN, KIJEL., ÁLL. 'Ő itt van.'	<i>sí</i> ¹² ő sz. névm. – E/3N., NEM HG.	<i>anseo.</i> itt határozószó
(15) <i>Tá</i> van létige – JELEN, KIJEL., 'Ő fáradt.'	<i>sí</i> ő ÁLL.sz. névm. – E/3 N., NEM HG.	<i>tuirseach.</i> fáradt melléknév – E. SZ., AL.E.

A fenti példákból az világlik ki, hogy egyes szám harmadik személyben a kopula és a létige közti különbség a magyarban is megjelenik: egy kivétellel (15) ott, ahol az ír a kopulát használja, a magyarban névszói állítmány van (10, 11, 12, 13); ahol pedig az írben a létige jelenik meg (14), ott ez az ige a magyarban is megjelenik. A fenti párhuzamok érvényesek a többes szám harmadik személyű mondatokra is. Érdekes, hogy a (15)-ös példa, ahol az ír kopula – magyar névszói állítmány megfeleltetés nem áll fenn, pont azt az ír szerkezetet jeleníti meg, ahol a nyelvfejlődés során változás következett be, és a kopulás mondatokból létigés mondatok lettek (ld. a korábbi megjegyzést).

3.3.

Az eddig taglalt párhuzamok hogyan hasznosíthatóak a magyar mint idegen nyelv oktatása során, amikor a tanárnak akár ír, akár angol anyanyelvű ír diákjai vannak?

Szili (2015: 133) a magyar létige öt funkcióját sorolja fel. A bemutatott példák értelmezésem szerint vagy az 1-es kategóriába sorolhatók („Jelen időben 1. és 2. személyekben a minősítő, tulajdonságot, állapotot stb. kifejező, azonosító összetett állítmányok igei eleme” – a magyarban 3. személyben ebben a funkcióban van névszói állítmány, és az írben ezekben a mondatokban mindig kopula van, kivéve, amikor az összetett

12 Az ír nyelvben egyes szám és többes szám harmadik személyben a kopulával a névmások **s** nélküli alakját használják: *é* (E/3, hímnem), *í* (E/3, nőnem), *iad* (T/3), míg az összes többi igével, így a létigével is, az **s**-es alakokat: *sé* (E/3, hímnem), *sí* (E/3, nőnem), *siad* (T/3).

állítmány nem igei része melléknév – ld. a 6-os példát); vagy pedig a 3-as kategóriába („A helyjelölő összetett, határozói tagot tartalmazó állítmányok igei tagja” – az írben ezekben a mondatokban mindig létigét kell használni – ld. az 5-ös és a 14-es példát).¹³

Ahogy korábban már említettem, az Ír Köztársaságban mindenkinek kötelező általános és középiskolai tanulmányaik során írül tanulnia, így elvben egy írnek ismernie kell a kopula és a létige közti különbséget. A létige 1-es kategóriába sorolható funkcióinak, illetve a magyar névszói állítmánynak a tanításakor fel lehet hívni a figyelmet arra, hogy szoros a megfeleltetés ezek között és az ír kopulás mondatok között – ezt természetesen nem lehet megtenni azoknál az amerikaiaknál és angoloknál, akiknek nincsenek ismereteik egy kopulát és létigét megkülönböztető nyelvről. Az ír kopulás mondatok és a magyar névszói állítmány közti párhuzamokra következetesen rá szoktam világítani akkor, amikor magyarokat tanítok írre.

4. Az ír személyragos előjárósók¹⁴ és a magyar személyragos határozósók

Érdekes tipológiai párhuzam a magyar és az ír nyelv között, hogy mindkét nyelvben személyes névmások járulhatnak az egyes grammatikai viszonyokat kifejező szavakhoz vagy morféimákhoz: míg a magyarban a ragok és a névutók olvadhatnak össze a személyes névmással (így jönnek létre a személyragos határozósók), addig az írben hasonló kapcsolat jöhet létre az előjárósók és a személyes névmások között.¹⁵ Az ír nyelv előjárósói más indoeurópai nyelvekhez hasonlóan funkcionális szempontból párhuzamba állíthatóak a magyar névutókkal illetve egyes főnévi esetragokkal. Így nem meglepő, hogy az ír személyragos előjárósók a magyar személyragos határozósókhoz hasonló grammatikai és szemantikai funkciókat látnak el.

16 egyszerű (azaz egy szóból álló) előjárósónak¹⁶ vannak személyragos alakjai az írben: *ag* ('-nál/-nél'), *ar* ('-on/-en/-ön, rá'), *as* ('-ből/-ből'), *chun/chuig* ('hoz/-hez/-höz,

13 A létige Szili által megnevezett másik három funkciója estében az ír nyelv is a létigét használja: „2. Időbeli és módbeli segédige múlt és jövő idejű összetett (állapotot, minőséget, tulajdonságot kifejező) állítmányokban minden személyben”; 4. A személytelenséget kifejező passzív, határozói igeneves szerkezetek igei tagja”; „5. Az állapotokat kifejező passzív szerkezetek igei tagja” (ibid.).

14 Ez a saját terminusom. Az angol nyelvű magyarázatokat tartalmazó ír nyelvkönyvekben és leíró nyelvtanokban a 'prepositional pronoun' (= 'előjárósószavas névmás') kifejezést használják, míg az ír nyelvűekben ennek szó szerinti megfelelőjét, a 'forainm réamhfhoclach'-ot. Thurneysen az óír (VIII–IX. sz.) leíró nyelvtanában 'conjugated prepositions'-nak, azaz 'ragozott előjárósóknak' nevezi ezeket a szavakat, amelyek egy előjárósóból és a hozzájuk szuffixumként tapadó, a személyes névmások redukált morféimájából állnak (Thurneysen 1946/1980: 272).

15 A magyar nyelv és a kelta nyelvek közötti ezen tipológiai párhuzamot Gensler is megemlíti PhD disszertációjában (1993: 418, 585).

16 Az írben léteznek úgynevezett összetett előjárósók is: ezek két szóból állnak, és általában egy korábbi előjárósó + főnév lexikalizált formái. Pl. *tar éis* = 'után' (eredetileg: 'egy csapáson/nyomon túl', 'egy csapás/nyom másik oldalán'). Grammatikai szempontból az összetett előjárósók második, főnévi tagjai főnévként viselkednek, és így az utánuk következő főnevet birtokos esetben és nem alanyesetbe kell tenni, ahogyan ez az egyszerű előjárósók esetében történik.

-ig, felé'), *de* ('-tól/-től, -ból/-ből'), *do* ('-nak/-nek, -hoz/-hez/-höz'), *faoi* ('alatt, -ról/-ről'), *i* ('-ban/-ben'), *idir* ('között')¹⁷, *ionsar* ('-hoz/-hez/-höz, felé'), *le* ('-val/-vel'), *ó* ('-tól/-től, -ból/-ből'), *roimh* ('előtt'), *thar* ('túl, át'), *trí* ('keresztül, át'), és *um* ('körül, -kor')¹⁸. A *gan* ('nélkül'), *go* ('-ig, amíg'), *mar* ('-ként, mint') és a *seachas* ('kivéve, kívül') nem rendelkeznek személyragos alakokkal¹⁹.

Példaként álljanak itt az *ag* ('-nál/-nél') személyragos alakjai:

(16) E/1	<i>agam</i> ('nálam')	T/1	<i>againn</i> ('nálunk')
E/2	<i>agat</i> ('nálad')	T/2	<i>agaibh</i> ('nálatok')
E/3, hímnem	<i>aige</i> ('nála')	T/3	<i>acu</i> ('náluk')
E/3, nőnem	<i>aici</i> ('nála')		

A személyragok esetében az E/1, E/2, T/1 és T/2-es morfémiák állandóak; az E/3 és a T/3-as alakoknak azonban nincsen fix alakú személyragjuk.

A 16 személyraggal ellátható előljárósó T/1-es alakjaival szeretném bemutatni azt, hogy hol lehet alakilag párhuzamot vonni a magyarral. A személyragos előljárósókat az előljárósók fent megadott sorrendjében közlöm:

(17) <i>againn</i> ('nálunk')	<i>eadrainn</i> ('közöttünk')
<i>orainn</i> ('rajtunk')	<i>ionsorainn</i> ('felénk')
<i>asainn</i> ('belőlünk')	<i>linn</i> ('velünk')
<i>chugainn</i> ('hozzánk, felénk')	<i>uainn</i> ('tőlünk, belőlünk')
<i>dínn</i> ('tőlünk')	<i>romhainn</i> ('előttünk')
<i>dúinn</i> ('hozzánk, nekünk')	<i>tharainn</i> ('rajtunk túl')
<i>fúinn</i> ('alattunk, rólunk')	<i>trínn</i> ('rajtunk keresztül')
<i>ionainn</i> ('bennünk')	<i>umainn</i> ('körülöttünk')

Amint ez a felsorolásból is látszik, csak a *thar* és a *trí* előljárósók személyragos alakjainak nincsenek egy szóból álló magyar megfelelőik.

17 A paradigma itt hiányos, ugyanis E/1-ben, E/2-ben és E/3-ban analitikus formát kell használni, azaz az előljárósót a személyes névmás teljes alakja követi. Az óírben van példa az E/1-es szintetikus alakra (Thurneysen 1946/1980: 510).

18 Ó Dónaill (2005: 67) nem adja meg az *um* személyragos alakjait, bár táblázatának az a címe, hogy „Complete list of prepositional pronouns”. Mac Congáil (2002: 83) és az Ó Dónaill-féle szótár (1977/2005: 1301) ugyanakkor megadják ezt a paradigmát is.

19 Az óírben a *gan* (óír: *cen*), a *go* (óír: *co*) és a *seachas* (óír: *sech*) is rendelkezett személyragos alakokkal (Thurneysen 1946/1980: 501–502, 530); a *go* E/3-as hímnemű személyragos alakjából vált önálló előljárósóvá a *chuig*, amelynek a modern írben vannak személyragos alakjai (Williams 1994: 462–463).

A fenti elöljárószókat különböző idiomatikus kifejezésekben, illetve bizonyos igék vonzataként használják:

(18) *Is* *le* *Máire* *an* *mála.*
 van -val/-vel Mária a táska
 kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. előlj. tul.név – AL.E. névelő –HAT. fn. – E. SZ., AL.E.
 'A táska Máriáé.'²⁰

(19) *Is* *léi* *an* *mála.*
 van *vele* a táska
 kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. sz.ragos előlj. – E/3 N. névelő – HAT. fn. – E. SZ., AL.E.
 'A táska az övé.'

(20) *Tá* *áthas* *ar* *Sheán*²¹.
 van öröm -on/-en/-ön Seán
 kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. fn. – E. SZ., AL.E. előlj. tul.név – AL.E.
 'Van öröm Seánon.' = 'Seán örül.'

(21) *Tá* *áthas* *air.*
 van öröm rajta
 kopula – JELEN, KIJEL., ÁLL. fn. – E. SZ., AL.E. sz.ragos előlj. – E/3 H.
 'Van öröm rajta.' = '(Ő) örül.'

(22) *Bhí* *mé* *ag* *caint* *faoi* *Úna.*
 volt én -nál/-nél beszélés -ról/-ről Úna
 létige sz. névm. előlj. igei főnév előlj. tul.név
 MÚLT, KIJEL., ÁLL. E/1, NEM HG. AL.E.
 'Voltam én az Únáról való beszélésnél.' = 'Únáról beszéltem.' (múlt idő, folyamatos)²²

(23) *Bhí* *mé* *ag* *caint* *fúithi.*
 volt én -nál/-nél beszélés róla
 létige sz. névm. előlj. igei főnév sz.ragos előlj.
 MÚLT, KIJEL., ÁLL. E/1, NEM HG. E/3 N.
 'Voltam én a róla való beszélésnél.' = 'Róla beszéltem.'

20 Az írben nincs birtoklást kifejező ige; nem úgy, mint például germán és az újlatin nyelvekben (pl. angol *have*, német *haben*, francia *avoir*). A birtoklást vagy kopula + *le* elöljárószós szerkezettel, vagy pedig létige + *ag* elöljárószós szerkezettel fejezik ki.

21 Ld. a 7. sz. lábjegyzetet a szó eleji hangváltozásokról.

22 Az ír nyelvben a folyamatos aspektust a létigével és az igei főnévvel fejezzük ki. Egyes nyelvészek szerint a kelta szubsztrátum hatására alakult ki az angolban is a folyamatos igei aspektus, amelyet a többi germán nyelv nem ismer. Ld. az ezzel kapcsolatos nézetek összefoglalását többek közt a következő műben: Filppula et al. 2008, különösen: 63–64, 68.

A fenti példákból látszik, hogy akár magyar anyanyelvűeket tanítunk írre, akár írül tudókat magyarra, az ír személyragos elöljárósók mind formai, mind pedig funkcionális szempontból párhuzamba állíthatóak a magyar személyragos határozósókkal.

5. Összefoglalás

Ezzel a rövid tanulmánnyal az volt a célom, hogy bemutassam a magyarul tanuló, és az ír nyelvet valamilyen szinten bíró diákok esetében azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével az ilyen ismeretekkel rendelkező diákok magyarul való tanulási folyamatát könnyebbé lehet tenni.

Szótárak

Foclóir Póca. Irish Dictionary. Baile Átha Cliath [Dublin]: An Gúm, 1986/2003.

Foclóir Gaeilge-Béarla [Ír–angol szótár]. Szerk.: Niall Ó Dónaill. Baile Átha Cliath [Dublin]: An Gúm, 1977/2005.

Irodalom

Central Statistics Office: 7. The Irish language. In: *Census 2016 Summary Results – Part 1* (<http://www.cso.ie/en/csolatestnews/presspages/2017/census2016summary-results-part1/>; http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/2017/7_The_Irish_language.pdf) (Letöltve: 2017. április 5.)

Dillon, Myles 1928. Nominal predicates in Irish (continuation). *Zeitschrift für Celtische Philologie* 17: 307–346.

Filppula, Markku – Klemola, Juhani – Paulasto, Heli 2008. *English and Celtic in Contact.* Routledge, New York–London.

Gensler, Orin 1993. *A Typological Evaluation of Celtic / Hamito-Semitic Syntactic Parallels.* University of California at Berkely. (kiadatlan PhD disszertáció). (Online elérhetőség: <http://escholarship.org/uc/item/8p00g5sd>)

Mac Congáil, Nollaig 2002. *Leabhar Gramadaí Gaeilge [Az ír nyelvten könyve].* Clólar-Chonnachta, Indreabhán, Conamara.

Ó Dochartaigh, Cathair 1992. The Irish Language. In: MacAulay, Donald (ed.): *The Celtic languages.* Cambridge University Press, Cambridge, 11–99.

Ó Dónaill, Éamonn 2005. *Essential Irish Grammar.* Teach Yourself Books. Hodder Education, London.

Quin, Ernest Gordon 1975. *Old-Irish Workbook.* Royal Irish Academy, Dublin.

Szili Katalin 2015. *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához.* (Harmadik kiadás). A szerző kiadása.

- Thurneysen, Rudolf 1946/1980. *A Grammar of Old Irish*. The Dublin Institute for Advanced Studies, Dublin.
- Williams, Nicholas 1994. Na Canúintí a Theacht chun Solais [A nyelvjárások láthatóvá válnak]. In: Kim McCone et al.: *Stair na Gaeilge* [Az ír nyelv története]. Maigh Nuad [Maynooth]: Roinn na Sean-Ghaeilge, Coláiste Phádraig [Óir Tanszék, St. Patrick's College], 447–478.